

Ürün Raporu

NOHUT

2020

T.C.
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ

TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ
TEPGE

Ürün Raporu
NOHUT
2020

Hazırlayan

Demet BURUCU
Ziraat Yüksek Mühendisi
demet.burucu@tarim.gov.tr
Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü

TEPGE YAYIN NO: 320
ISBN: 978-605-7599-47-6

Ekim: 2020

İletişim:
Tarım ve Orman Bakanlığı Üniversiteler Mah.
Dumlupınar Bulvarı, 06800
Çankaya/ANKARA
Telefon : 0312 287 58 33-07
Fax: 0312 287 54 58

© TEPGE

Her Hakkı Saklıdır

TEPGE'nin izni olmaksızın basılamaz, basılı veya elektronik materyal olarak çoğaltılamaz ve/veya dağıtılamaz.

Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.

Tablo ve grafiklerdeki rakamların bir bölümü desimalli kullanıldığından ara ya da alt toplamları genel toplamı ile farklılık gösterebilir.

Yayın içerisindeki istatistik veriler hazırlandığı dönemde ilgili kaynaklardan elde edilen yayınlanmış son veriler olup sonraki dönemlerde, yapılan güncellemelerden dolayı farklılıklar olabilir.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ, ŞEKİLLER LİSTESİ.....	i
1. Giriş.....	1
2. Dünyada Durum	1
2.1. Dünyada Nohut Ekim Alanı	1
2.2. Dünyada Nohut Üretimi	2
2.3. Dış Ticaret	3
2.3.1.İthalat.....	3
2.3.2.İhracat.....	4
3. Türkiye’de Durum.....	4
3.1. Türkiye’de Nohut Ekim Alanı.....	5
3.2. Türkiye’de Nohut Üretimi.....	5
3.3. Türkiye’de Nohut Tüketimi.....	7
3.4. Dış Ticaret	7
3.4.1.İthalat.....	7
3.4.2.İhracat.....	8
3.5. Türkiye Nohut Fiyatları	9
3.6. Türkiye’de Nohut Destekleme Politikaları	10
3.7. Türkiye Nohut Girdi Pariteleri	10
4. Genel Değerlendirme	11
Ek Tablolar.....	12
KAYNAKLAR.....	18

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Ülkelere Göre Dünya Nohut Ekim Alanı.....	1
Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Nohut Üretimi.....	2
Tablo 3. Ülkelere Göre Dünya Nohut Verimi	2
Tablo 4. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalatı	3
Tablo 5. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracatı	4
Tablo 6. İllere Göre Türkiye Nohut Ekim Alanları.....	5
Tablo 7. İllere Göre Türkiye Nohut Üretim Alanları	6
Tablo 8. Türkiye Nohut Verimi.....	6
Tablo 9. Türkiye Nohut Tüketimi	7
Tablo 10. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalatı	8
Tablo 11. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracatı	8
Tablo 12. Türkiye Nohut Fiyatları	9
Tablo 13. Verilen Destek Miktarı.....	10
Tablo 14. Nohut Girdi Pariteleri.....	10

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Nohut Ekim Alanında Önemli Ülkeler	1
Şekil 2. Nohut Üretiminde Önemli Ülkeler	2
Şekil 3. Dünya Nohut Ekim Alanı, Üretim ve Verim	3
Şekil 4. Nohut İthalatında Önemli Ülkeler	3
Şekil 5. Nohut İhracatında Önemli Ülkeler.....	4
Şekil 6. Türkiye’de Nohut Ekimi Yapan Önemli İller	5
Şekil 7. Türkiye’de Nohut Üretimi Yapan Önemli İller.....	6
Şekil 8. Türkiye Nohut Ekim Alanı, Üretimi ve Verim	7
Şekil 9. Türkiye’nin Nohut İthalatı Yaptığı Ülkeler	8
Şekil 10. Türkiye Nohut İhracatında Önemli Ülkeler	9
Şekil 11. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)	9

1. Giriş

Mercimek, fasulye, nohut, bezelye, bakla ve börülceyi içine alan baklagiller, dünyadaki iki milyardan fazla insan için protein kaynağıdır. Dünyada insan beslenmesindeki bitkisel proteinlerin %22'si ve karbonhidratların %7'si, hayvan beslenmesindeki proteinlerin %38'i ve karbonhidratların da %5'i yemeklik tane baklagillerden sağlanmaktadır. Baklagiller, tarla bitkileri yetiştiriciliğinde, ekim alanı ve üretim bakımından tahıllardan sonra gelen tane ürünüdür (UBK, 2014).

Nohut (*Cicer arietinum* L.), gerek ülkemizde, gerekse dünyada, özellikle Yakın Doğu, Uzak Doğu, Akdeniz, Güney Amerika ve Orta Amerika ülkelerinde çok eski yıllardan beri kültüre alınan, insan ve hayvan beslenmesinde ve yeşil gübrelemede kullanılan bir baklagil bitkisidir (Eser, 1976; Reddy vd., 1984; Reddy ve Kabbabeh, 1985). Tane kabuğunun içeriğinde bulunan yüksek orandaki selüloz ve kalsiyum insan beslenmesinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca sap ve samanının tahıllara göre iki kata kadar daha kaliteli protein içermesinden dolayı da hayvan beslenmesinde önemli bir yere sahiptir (Encan vd., 2005).

2. Dünyada Durum

2.1. Dünyada Nohut Ekim Alanı

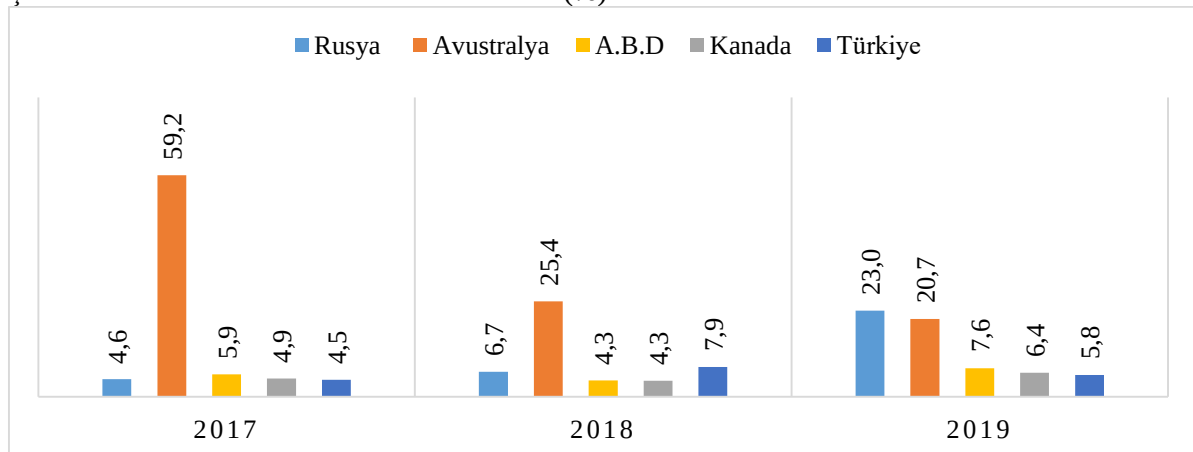
Baklagiller ürün grubunun içerisinde yer alan nohut, 2018 yılında dünyada 17.8 milyon ha alanda yetiştirilmektedir (Tablo 1). Dünyada en fazla ekim alanına sahip olan ülke 11.9 milyon ha ile Hindistan'dır. Hindistan'ı sırasıyla 1 milyon ha ile Avustralya ve 977 bin ha alan ile Pakistan takip etmektedir. Türkiye ise 514 bin ha alanla 5. sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Ülkelere Göre Dünya Nohut Ekim Alanı (bin ha)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018
Hindistan	9.927	8.251	8.399	9.539	11.899
Avustralya	508	425	677	1.069	1.075
Pakistan	950	943	939	971	977
Rusya	-	-	358	457	819
Türkiye	388	357	352	393	514
İran	529	463	500	536	501
Myanmar	378	372	364	376	368
A.B.D	86	82	130	247	341
Diğer	1.018	953	913	889	1.323
Dünya	13.783	11.846	12.632	14.476	17.817

Kaynak: Ek Tablo 1

Şekil 1. Nohut Ekim Alanında Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 1

2.2. Dünyada Nohut Üretimi

FAO verilerine göre 2018 yılında nohut üretimi 17.2 milyon ton olup ortalama verim 965 ha/da'dır. Dünya nohut üretiminde 2018 yılı itibarıyla 11.4 milyon tonluk üretim ile Hindistan ilk sırada yer alırken, 998 bin ton ile Avustralya ikinci, 630 bin ton ile Türkiye üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 2).

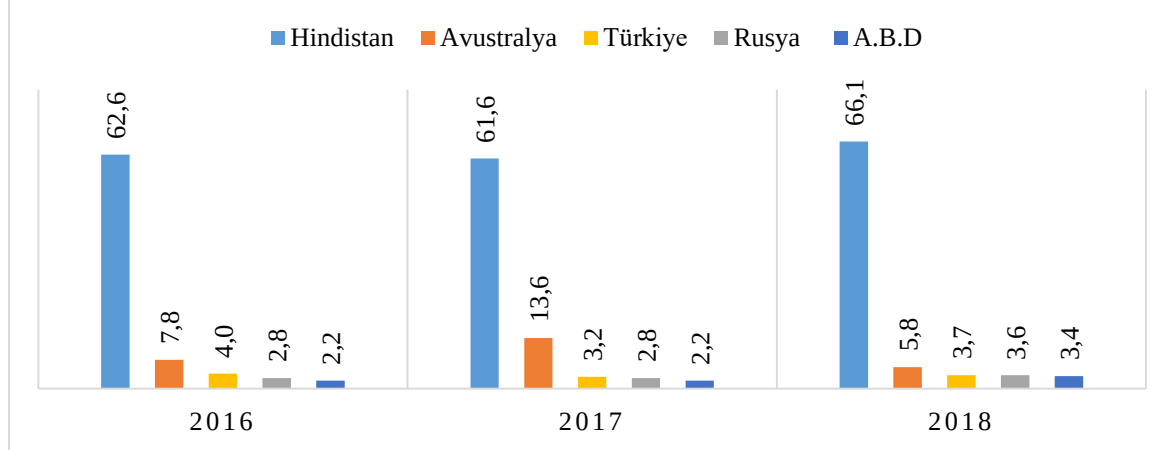
Dünyada lider konumda olan Hindistan, toplam dünya nohut üretiminin %66'sını karşılamaktadır. Son 5 yılda dünya nohut üretiminde söz sahibi olan ülkelerin Hindistan ve Avustralya olduğu görülmektedir. Dünya nohut üretiminde son beş yılda yaklaşık %29 civarında artış yaşanmıştır.

Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Nohut Üretimi (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018
Hindistan	9.530	7.332	7.058	9.075	11.380
Avustralya	629	555	875	2.004	998
Türkiye	450	460	455	470	630
Rusya	320	320	320	419	620
A.B.D	127	114	247	320	578
Etiyopya	459	521	444	474	516
Myanmar	571	572	559	527	510
Meksika	172	138	122	189	352
Diğer	1.365	1.222	1.195	1.260	1.624
Dünya	13.623	11.234	11.275	14.738	17.208

Kaynak: Ek Tablo 2

Şekil 2. Nohut Üretiminde Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 2

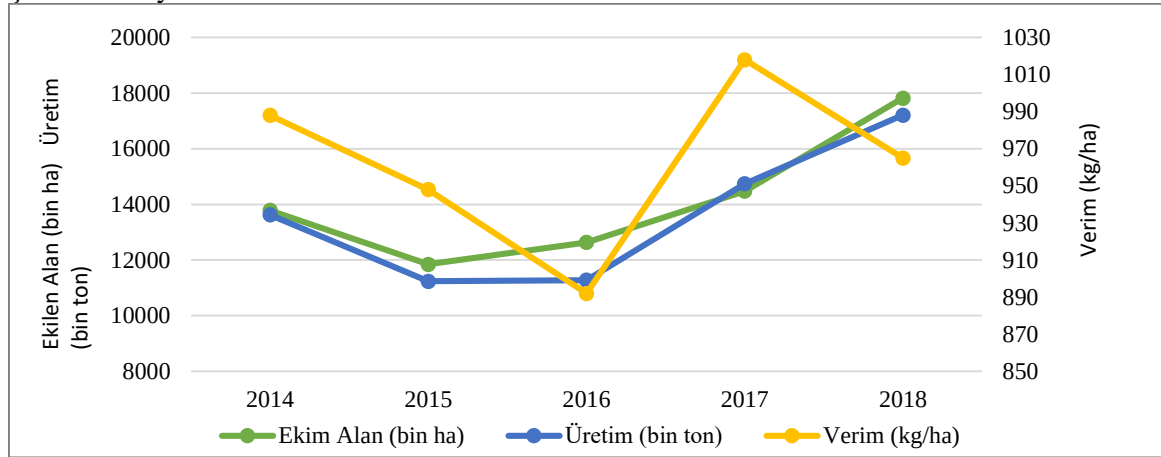
Tablo 3. Dünya Nohut Verimi (kg/ha)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
Verim (kg/ha)	988	948	892	1018	965

Kaynak: FAO (07.09.2020)

FAO verilerine göre 2018 yılında en yüksek verime sahip ülkeler sırasıyla Çin (5.453 kg/ha), Moldova (4.080 kg/ha), Bosna Hersek (3.374 kg/ha)'dır. Türkiye ise 2018 yılında 1.224 kg/ha ile 965 kg/ha olan dünya ortalamasının üzerinde bir verime sahip olup, dünya sıralamasında 26.sırada yer almaktadır.

Şekil 3. Dünya Nohut Ekim Alanı, Üretim ve Verim

Kaynak: Ek Tablo 1, 2. (Tablo 3)

2.3. Dış Ticaret

2.3.1. İthalat

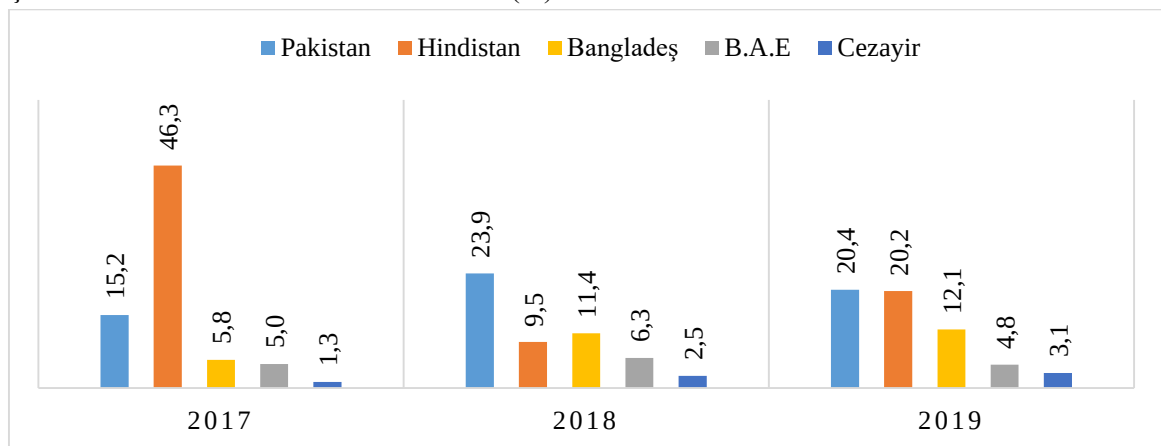
Dünyada 1.8 milyon ton nohut ithalatı yapılmaktadır. Nohut ithalatı yapan ülkeler içerisinde 2018 yılı verilerine göre Pakistan 377 bin ton ile ilk sırayı almaktadır. Pakistan'ı sırasıyla 372 bin ton ile Hindistan, 224 bin ton ile Bangladeş ve 89 bin ton ile B.A.E izlemektedir. Türkiye ise dünya nohut ithalatı yapan ülkeler içerisinde 13 bin ton ile 21. sırada yer almaktadır.

Tablo 4. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalatı (bin ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Pakistan	54	130	510	500	377
Hindistan	688	874	1.553	200	372
Bangladeş	294	178	195	238	224
B.A.E	112	117	167	131	89
Cezayir	59	65	77	83	69
Suudi Arabistan	55	55	63	64	61
İspanya	51	45	42	52	57
Birleşik Krallık	43	46	56	52	56
Diğer	447	544	691	775	540
Dünya	1.804	2.055	3.354	2.095	1.844

Kaynak: Ek Tablo 3

Şekil 4. Nohut İthalatında Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 3

2.3.2. İhracat

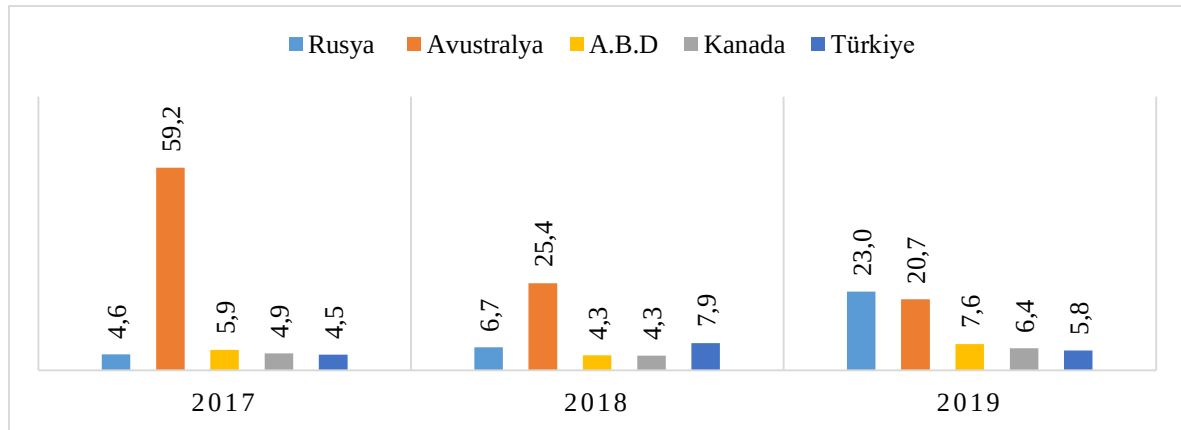
Dünya genelinde üretilen bakliyatın yaklaşık %84'ü ülkelerin iç talebini karşılamaya yöneliktir. Geriye kalan %16'lık kısım ise dünya ticaretine dâhil olmaktadır (Anonim, 2017). Trade Map'in dünya nohut ticaretine yönelik 2019 yılı verilerine göre nohut ihracatında Rusya 467 bin ton ile birinci sırada yer alırken, Avustralya 422 bin ton ile ikinci, A.B.D ise 155 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'nin aynı yıllarda ihracattaki payı ise 117 bin tondan %8,5 artarak 127 bin tona yükselerek Türkiye ihracatta 5. sırada yer almaktadır (Tablo 5). Ayrıca Kanada önemli üretici ülkeler arasında yer almazken ihracatta 4. sırada yer alması yeniden ihracat (reexport) yaptığı şeklinde açıklanabilir.

Tablo 5. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracat (bin ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Rusya	288	239	147	134	467
Avustralya	1.288	1.333	1.878	511	422
A.B.D	46	136	189	87	155
Kanada	114	137	155	85	130
Türkiye	22	23	23	117	127
Hindistan	188	121	87	257	123
Meksika	131	110	143	159	117
Tanzanya	52	28	24	41	111
Diğer	275	371	528	618	381
Dünya	2.403	2.498	3.174	2.009	2.034

Kaynak: Ek Tablo 5

Şekil 5. Nohut İhracatında Önemli Ülkeler (%)

Kaynak: Ek Tablo 5

3. Türkiye’de Durum

Gelişmekte olan birçok ülkede düşük gelirli insanların önemli besin kaynakları arasında bulunan yemeklik baklagiller, Türkiye’de pek çok ailenin günlük tüketiminde önemli yere sahiptir (Uzunöz, 2009). Toplam baklagil üretimi dikkate alındığında, Türkiye dünyanın en büyük üreticileri arasındadır (FAO, 2020). Türkiye’de ekiliş alanı bakımından baklagiller tahıllardan sonra en önemli yeri tutmaktadır. Türkiye’de yetiştirilen 9 tür baklagil arasında en fazla üretimi yapılan nohuttur. TÜİK verilerine göre 2019 yılı itibarıyla, baklagiller yaklaşık 9 milyon dekar alanda ekili olup 1.2 milyon ton üretim gerçekleştirilmiştir. Toplam baklagil ekim alanının %57,6’sını nohut ekim alanı oluştururken toplam baklagil üretim miktarının ise %51,2’sini nohut üretimi oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

3.1. Türkiye’de Nohut Ekim Alanı

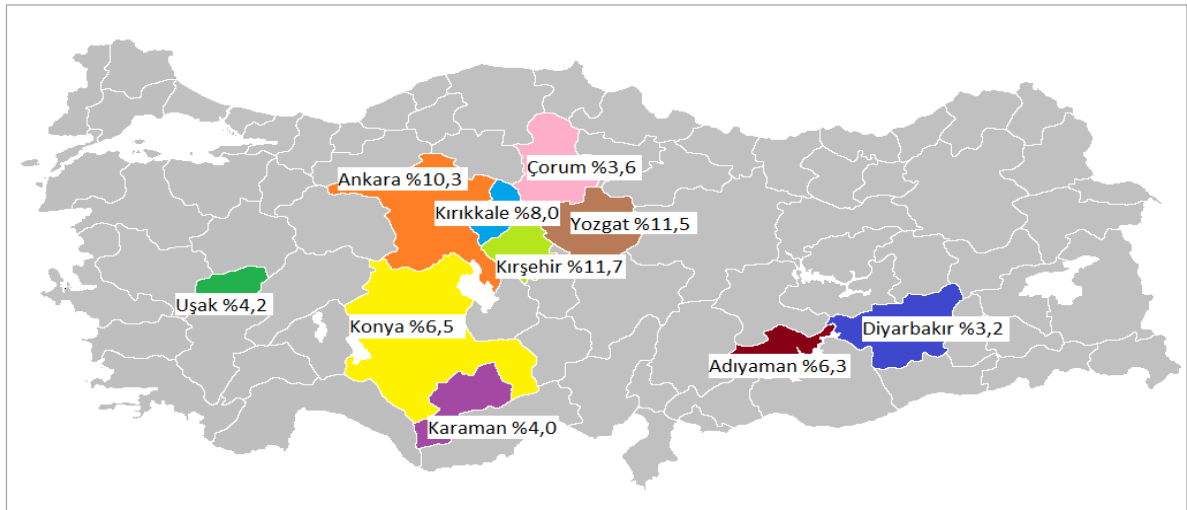
Yemelik tane baklagil türleri içerisinde yaklaşık 5.2 milyon da ekim alanı ile nohut ilk sırayı almaktadır. Nohut ekim alanlarında 2015 yılına oranla 2019 yılında %44,9 oranında artış yaşanmıştır. Türkiye 2019 yılı nohut ekim alanları, coğrafi bölgelere göre incelendiğinde 3.1 milyon ton %60,8’ini İç Anadolu, 770 bin ton %14,8’ini Güneydoğu Anadolu, 442 bin ton %8,5’ini Akdeniz, 411 bin ton %7,9’unu Ege, 262 bin ton %5’ini Karadeniz, 91 bin ton %1,8’ini Doğu Anadolu ve 66 bin ton ile %1,3’ünü Marmara bölgesi oluşturmaktadır. 2019 yılında Türkiye nohut ekim alanlarında %11,65’ lik paya sahip olan Kırşehir 607 bin da ile birinci sırada yer alırken, Yozgat 601 bin da ile ikinci, Ankara ise 539 bin da ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. İllere Göre Türkiye Nohut Ekim Alanları (bin da)

İller	2015	2016	2017	2018	2019
Kırşehir	161	202	343	533	607
Yozgat	195	179	268	419	601
Ankara	176	201	308	485	539
Kırıkkale	44	66	153	348	414
Konya	199	214	246	352	336
Adıyaman	92	85	107	274	326
Uşak	266	297	286	290	220
Karaman	216	216	227	233	208
Çorum	80	64	64	128	189
Diyarbakır	57	64	69	147	168
Diğer	2.108	2.007	1.880	1.936	1.598
Türkiye	3.593	3.595	3.953	5.144	5.206

Kaynak: Ek Tablo 8

Şekil 6. Türkiye’de Nohut Ekimi Yapan Önemli İller (2019, %)

3.2. Türkiye’de Nohut Üretimi

2019 yılı verilerine göre Türkiye’de her yıl işlenen tarım alanlarının yaklaşık %4,6’lık bölümünde baklagiller yetiştirilmektedir (TÜİK, 2020). Baklagiller içerisinde 630 bin ton ile en fazla üretimi yapılan nohuttur. Türkiye 2019 yılı nohut üretimi coğrafi bölgelere göre incelendiğinde 372 bin ton %59,0’ını İç Anadolu, 112 bin ton %17,2’sini Güneydoğu Anadolu, 51 bin ton %8,0’ını Akdeniz, 39 bin ton %6,2’sini Karadeniz, 38 bin ton %6’sını Ege, 10 bin ton %1,6’sını Doğu Anadolu ve 7 bin ton ile %1,4’ünü Marmara bölgesi oluşturmaktadır.

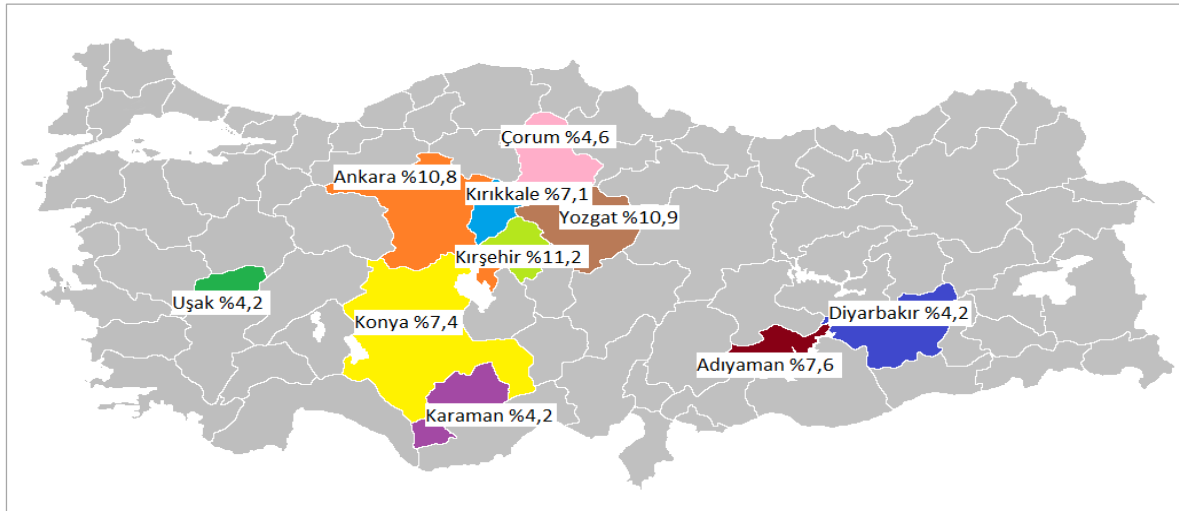
2019 yılı Türkiye nohut üretimi 630 bin ton olup illere göre nohut üretiminde Kırşehir (71 bin ton) birinci sırada yer alırken, Yozgat (69 bin ton) ikinci, Ankara ise (68 bin ton) üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 7). Nohut üretimi 2019 yılında 2015'e göre %37 oranında artış gösterirken 2018 yılına göre değişim göstermemiştir.

Tablo 7. İllere Göre Türkiye Nohut Üretimi (bin ton)

İller	2015	2016	2017	2018	2019
Kırşehir	27	32	46	66	71
Yozgat	23	21	28	53	69
Ankara	22	26	35	58	68
Adıyaman	16	16	17	46	48
Konya	30	32	35	49	47
Kırıkkale	7	10	20	47	45
Çorum	9	8	8	19	29
Karaman	29	23	31	28	26
Diyarbakır	10	13	13	24	26
Uşak	31	36	31	27	20
Diğer	256	238	206	213	182
Türkiye	460	455	470	630	630

Kaynak: Ek Tablo 9

Şekil 7. Türkiye’de Nohut Üretimi Yapan Önemli İller (2019, %)

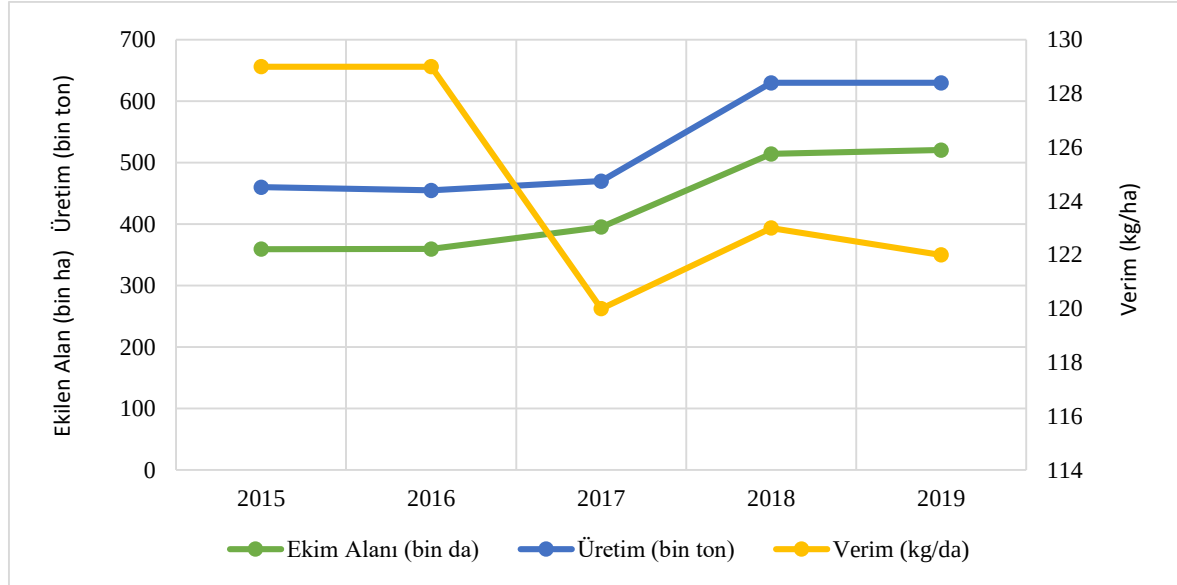
Türkiye nohut verimi yıllar itibariyle dalgalanmalar azalarak 122 kg/da’a düşmüştür. 2019 yılında nohut verimi en yüksek iller sırasıyla Muğla (227kg/da), Bartın (211kg/da) ve Hatay (181kg/da) olup, Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Türkiye’de yıllar itibariyle nohut üretimi ve ekim alanları karşılaştırıldığında, 2015 yılından 2019 yılına kadar birbirine paralellik görülmüştür.

Tablo 8. Türkiye Nohut Verimi (kg/da)

	2015	2016	2017	2018	2019
Verim (kg/da)	129	129	120	123	122

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Şekil 8. Türkiye Nohut Ekim Alanı, Üretimi ve Verim

Kaynak: Ek Tablo 8. 9. (Tablo 8)

3.3. Türkiye’de Nohut Tüketimi

Türk mutfağında önemli bir yeri olan nohut 2018 yılı toplam kuru baklagil tüketimi içinde %39 oranla en fazla tüketilen baklagildir (TÜİK, 2020). Son beş yılda nohut tüketiminde dalgalanmalar gerçekleşmiş olup 2014 yılı tüketimi 2018 yılına göre %10 oranında artmıştır. Kişi başına tüketim ise 5,2-5,8 kg arasında değişim göstermiştir.

Tablo 9. Türkiye Nohut Tüketimi

	2014	2015	2016	2017	2018
Tüketim (bin ton)	402	408	432	469	465
Kişi Başına Tüketim (kg)	5.2	5.2	5.4	5.8	5.7

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

3.4. Dış Ticaret

3.4.1. İthalat

Türkiye ithalatı 2019 yılında göre 2018 yılına göre %86 oranında azalış göstererek 13.2 bin tona gerilemiştir. Bakliyat 15 yılda ekim alanlarında görülen daralmanın önüne geçmek ve üretim düşüşünü engellemek için Tarım ve Orman Bakanlığı’nın verdiği desteklerin artırılması, 25 yıl aradan sonra TMO’nun görev alanına bakliyat ürünleri dahil edilerek alım garantisinin verilmesi gibi uygulanan politikalar sayesinde son iki yılda Türkiye nohut ekim alanları %32 artmış, üretim ise 2019 yılında 2018 yılına göre %34 artışla 630 bin tona yükselmiştir.

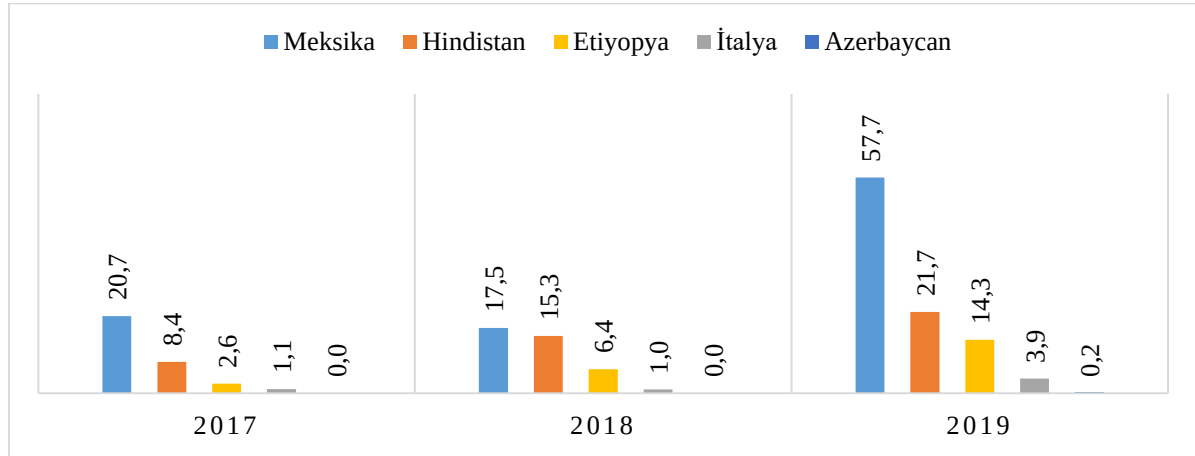
Nohutta artan üretim sebebiyle Türkiye ithalatı önemli miktarda azalarak ihracatçı konuma geçmiştir. Ülkelere göre 2019 yılı Türkiye nohut ithalatı yaklaşık 13.2 bin ton olup, ithalatının yarısından fazlasını Meksika’ dan sağlamaktadır. İthalatta yaklaşık 3 bin ton ile ikinci sırada Hindistan gelmektedir.

Tablo 10. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalatı (ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Meksika	20.376	10.882	18.641	16.246	7.640
Hindistan	7.249	7.476	7.563	14.253	2.878
Etiyopya	69	-	2.324	5.994	1.892
İtalya	200	321	1.024	932	522
Azerbaycan	-	-	-	-	202
ABD	3.152	2.010	8.872	11.608	25
Lübnan	-	0	-	-	25
Belçika	-	-	-	-	20
Kanada	696	4.157	9.954	8.976	15
Bulgaristan	94	467	2.731	771	12
Diğer	5.471	5.133	39.133	34.180	6
Toplam	37.306	30.446	90.241	92.959	13.236

Kaynak: Ek Tablo 10

Şekil 9. Türkiye'nin Nohut İthalatı Yaptığı Ülkeler (2019, %)

Kaynak: Ek Tablo 10

3.4.2. İhracat

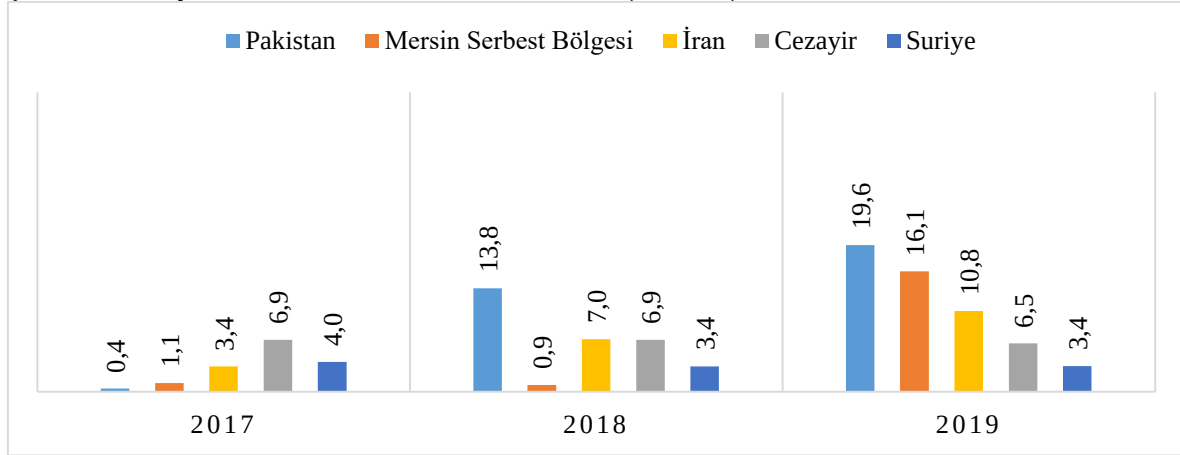
Türkiye nohut ihracatı 2019 yılında bir önceki yıla göre %8,5 oranında artarak 127 bin ton olmuştur. Türkiye en fazla ihracatı %19,6 oranında Pakistan'a. %16,1 oranında ise Mersin Serbest Bölgesine yapmaktadır.

Tablo 11. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracatı (ton)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Pakistan	-	2.737	98	16.234	24.959
Mersin Serbest Bölgesi	442	71	267	1.057	20.478
İran	1.050	91	786	8.210	13.723
Cezayir	592	565	1.614	8.140	8.226
Suriye	3.499	2.043	2.302	5.274	7.669
Suudi Arabistan	1.268	418	1.250	5.018	5.869
İtalya	564	911	929	3.978	4.352
İsrail	1.044	513	1.284	7.171	4.121
Lübnan	920	308	974	5.766	3.790
Almanya	970	1.203	1.499	3.109	3.747
Diğer	12.125	14.116	12.284	53.457	30.496
Toplam	22.472	22.975	23.287	117.413	127.429

Kaynak: Ek Tablo 12

Şekil 10. Türkiye Nohut İhracatında Önemli Ülkeler (2019, %)

Kaynak: Ek Tablo 12

3.5. Türkiye Nohut Fiyatları

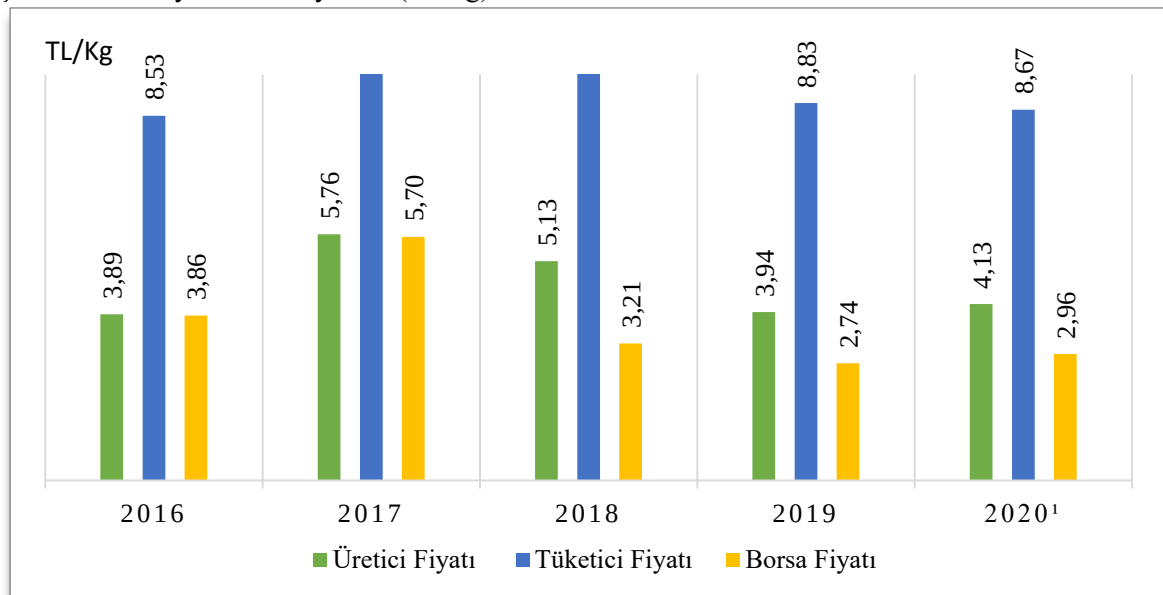
2020 Ağustos ayında 4,39 TL/kg olan nohut üretici fiyatı bir önceki aya göre %6,3 artarken, bir önceki yılın aynı ayına göre %17 oranında artmıştır. 2020 Ağustos ayında tüketici fiyatı 8,58 TL/kg, olarak gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatı bir önceki aya göre %0,7, bir önceki yılın aynı ayına göre %2,7 oranında azalmıştır. Borsa fiyatında Konya Ticaret Borsası hazır müstahsil satış fiyatları dikkate alınmış olup bu fiyat 2020 Ağustos ayında 3,32 TL/kg'dır. Borsa fiyatı bir önceki aya göre %22 artarken, bir önceki yılın aynı ayına göre %23 oranında artmıştır. Bakliyatla tüketici fiyatlarının düşmesindeki temel nedenler arasında üretimin artması yer almaktadır.

Tablo 12. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)

	2016	2017	2018	2019	2020 ¹
Üretici Fiyatı	3.89	5.76	5.13	3.94	4.13
Tüketici Fiyatı	8.53	12.55	11.53	8.83	8.67
Borsa Fiyatı	3.86	5.70	3.21	2.74	2.96

Kaynak: TÜİK. Konya Ticaret Borsası (07.09.2020) ¹/2020 yılı verileri ilk 8 aylık ortalama fiyatlardır.

Şekil 11. Türkiye Nohut Fiyatları (TL/kg)

3.6. Türkiye’de Nohut Destekleme Politikaları

Türkiye’de bitkisel üretimi artırmak, verim ve kaliteyi yükseltmek, sürdürülebilirliği sağlamak ve çevreye duyarlı alternatif tarım tekniklerinin geliştirilmesine yönelik, çiftçilere destekleme yapılmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ile “Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi” yapılmaktadır. Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli Fark Ödemesi Nohut Destekleri 2019 yılında 50 krş/kg, yer altı sularının yetersizliği Bakanlık tarafından tespit edilen yerlerde ise ekimi yapılan nohut için fark ödemesi desteğine ilave %50 destek olarak belirlenmiştir. Yurt içi sertifikalı tohum kullanım desteği 20 TL/da, mazot 22 TL/da ve gübre desteği 4TL/da, organik tarım desteği ise 2. kategori ürünler arasında yer alan nohut için ürün sertifikası bireysel 40 TL/da, ürün sertifikası üretici grubu 20 TL/da olarak belirlenmiştir. Verilen toplam destek miktarlarında son beş yılda % 116 oranında artış sağlanmıştır.

Tablo 13. Verilen Destek Miktarı (TL/kg)

Yıllar	Verilen Destek (TL/kg)					
	Fark Ödemesi	Toprak Analizi	Sertifikalı Tohum	Gübre	Mazot	Toplam
2015	0,200	0,019	0,101	0,051	0,038	0,409
2016	0,300	-	0,155		0,085	0,540
2017	0,300	0,007	0,167	0,033	0,095	0,602
2018	0,500	0,007	0,163	0,033	0,114	0,817
2019	0,500	0,007	0,164	0,033	0,180	0,884

Kaynak: TEPGE verileri, TOB

3.7. Türkiye Nohut Girdi Pariteleri

2019 yılında nohut üretici fiyatı bir önceki yıla kıyasla %23 azalmıştır. 2019 yılında nohut girdi paritelerinde nohut/gübre ve nohut/mazot paritesinde yaklaşık %31 oranında azalma olurken, nohut/tohum paritelerinde %4,3’lük bir artış olmuştur. Destekler dahil paritelerdeki oranlar ise bir önceki yıla göre nohut/gübrede %26 oranında, nohut/mazotta ise %26,5 oranında azalma gerçekleşmiştir. Nohut/tohum paritesi ise %9,1 artmıştır. Mazot ve gübre fiyatlarının bir önceki yıla göre gösterdiği artış oranlarının, nohut üretici fiyatında görülen azalıştan fazla olması, 2019 yılında gübre ve mazot paritelerinin düşüş göstermesine neden olmuştur.

Tablo 14. Nohut Girdi Pariteleri

	2015	2016	2017	2018	2019
Nohut Fiyatı (TL/kg)	2,57	3,89	5,76	5,13	3,94
Nohut Fiyatı + Destek (TL/kg)	2,98	4,43	6,36	5,95	4,82
Gübre Fiyatı (TL/kg) (DAP)	1,63	1,25	1,54	2,43	2,65
Mazot Fiyatı (TL/lt)	3,85	3,85	4,69	5,84	6,43
Tohumluk Fiyatı (TL/kg)	5,54	5,88	9,95	11,38	8,44
1 kg nohut ile alınabilecek girdi miktarı (kg)					
Nohut/Gübre	1,58	3,11	3,75	2,15	1,49
Nohut + destek/Gübre	1,83	3,54	4,14	2,45	1,82
Nohut /Mazot	0,67	1,01	1,23	0,88	0,61
Nohut + destek/Mazot	0,77	1,15	1,36	1,02	0,75
Nohut /Tohum	0,46	0,66	0,58	0,45	0,47
Nohut + destek/Tohum	0,54	0,75	0,64	0,52	0,57

Kaynak: Gübre, tohum fiyatlarında BÜGEM verileri, mazot fiyatlarında TÜİK verileri dikkate alınmıştır.

4. Genel Değerlendirme

Baklagillerin dünya tarımsal ürün ticaretinde önemli bir yeri olmakla beraber sağlığa olan olumlu etkileri nedeniyle dünyada sağlık örgütleri obeziteyi engellemek, diyabet, kalp hastalıkları ve kanser gibi bulaşıcı olmayan hastalıkları önlemek ve kontrol etmek için gerekli olan sağlıklı beslenmenin önemli bir parçası olarak bakliyat tüketimini önermektedir (FAO. 2016).

Türkiye’de ekiliş alanı bakımından baklagiller tahıllardan sonra en önemli yeri tutmaktadır. Türkiye’de yetiştirilen 9 tür baklagil arasında en fazla üretimi yapılan nohuttur. Kişi başına tüketim ise 5,2-5,8 kg arasında değişkenlik göstermiş, 2018 yılında 5,7 kg/yıl olarak belirlenmiştir.

1980’lerin ortalarında uygulamaya konan ve nadas alanlarının daraltılmasını hedefleyen politika çerçevesinde özellikle kurak ve yarı kurak alanlarda son derece rahat yetiştirilebilen nohut tarımı yaygınlaştırılmıştır. Nohut üretimi 1990 yılında 860 bin tona ulaşmıştır. Ancak 2019 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye nohut üretimi yaklaşık %27 oranında gerilemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri 1990 sonrası TMO’nun baklagil alımlarını azaltması ve 1994’de tamamen durdurmasıydı fakat Bakliyatta ekim alanlarında görülen daralmanın önüne geçmek ve üretim düşüşünü engellemek için Tarım ve Orman Bakanlığının 25 yıl aradan sonra TMO’nun görev alanına bakliyat ürünleri dahil edilerek alım garantisinin verilmesi gibi uygulanan politikalar sayesinde Türkiye de nohut ekiliş ve üretim değerlerinde son yıllarda sürekli artış görülmektedir. 2018-2019 pazarlama yılında yeterlilik oranı bir önceki yıla oranla %30,3 oranında artarak %114’e ulaşmış ve ihracatçı konuma geçmiştir.

Dünya nohut üretimi 2018 yılında 16,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında %17,7 oranında azalarak 13,6 milyon ton olacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılında %3,5 oranında artarak 14,1 milyon ton olacağı öngörülmektedir. Türkiye, yıllara göre değişmekle birlikte 2019 yılı dünya nohut üretiminde % 4-5’lik bir paya sahiptir (Anonim. 2020). Dünyada Avustralya, Kanada, Hindistan ve ABD gibi ithalat ve ihracatta söz sahibi olan ülkelerde yaşanan kötü iklim koşulları (kuraklık- aşırı yağış) ve üretici tercihlerinin başka ürünlere yönelmesi gibi sebepler Dünya nohut üretiminin azalmasına neden olmuştur. 2020 yılında Avustralya da yaşanan kuraklıkların geçmesiyle ekiliş alanlarında ciddi artış gerçekleşmiştir. İklim koşullarının düzelmesi ile Hindistan’da ise bir miktar artış görülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından “PANDEMI” olarak nitelendirilen Covid-19 salgını sürecinde ülkemizde tarımsal üretimin devamlılığı için gerekli olan tarımsal faaliyetler kesintisiz devam etmiştir. Pandemi sürecinde tüketici talebine uygun arz bulunmasına rağmen tüketici, uzun süre depolanabilir olan baklagillere yönelmiş ve talep artmıştır. Ülkemizde artan talebin karşılanmasında hiçbir sıkıntı yaşanmamıştır.

Ek Tablolar**Ek Tablo 1. Ülkelere Göre Dünya Nohut Ekim Alanı (ha)**

	2014	2015	2016	2017	2018
Hindistan	9.927.000	8.251.000	8.399.000	9.539.000	11.899.185
Avustralya	507.800	424.800	677.444	1.069.000	1.075.136
Pakistan	949.513	942.673	939.488	971.043	976.580
Rusya	-	-	357.945	457.051	819.330
Türkiye	388.169	357.222	351.687	392.673	514.102
İran	528.506	462.788	500.189	535.632	500.854
Myanmar	377.977	372.311	363.870	375.620	368.390
A.B.D	85.834	82.190	129.500	247.260	341.070
Etiyopya	239.755	258.486	225.608	231.935	241.212
Meksika	106.434	80.386	66.316	98.501	194.370
Kanada	66.000	46.500	40.400	64.700	176.000
Arjantin	50.674	49.963	50.233	49.977	135.036
Tanzanya	122.758	129.101	119.775	114.971	113.480
Fas	72.564	59.472	88.030	34.091	86.800
İspanya	46.000	37.869	33.708	51.856	70.609
Bulgaristan	0.547	2.466	4.722	22.564	59.841
Suriye	45.314	45.300	45.300	45.300	45.300
Cezayir	33.295	25.497	22.961	28.571	32.065
İtalya	9.037	11.626	13.940	20.025	26.024
Kazakistan	10.818	3.954	4.111	10.705	24.470
Diğer	215.192	202.036	198.195	115.403	117.516
Dünya	13.783.187	11.845.640	12.632.422	14.475.878	17.817.370

Kaynak: FAO (07.09.2020)

Ek Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Nohut Üretim (ton)

	2014	2015	2016	2017	2018
Hindistan	9.530.000	7.332.000	7.058.000	9.075.000	11.380.000
Avustralya	629.400	555.400	874.593	2.004.000	998.231
Türkiye	450.000	460.000	455.000	470.000	630.000
Rusya	319.969	319.969	319.969	418.646	620.400
A.B.D	127.369	114.440	247.070	320.100	577.970
Etiyopya	458.682	520.965	444.146	473.884	515.642
Myanmar	570.700	571.500	559.390	526.772	509.856
Meksika	171.665	137.809	121.567	188.939	351.796
Pakistan	399.030	379.192	286.162	329.751	323.364
Kanada	123.000	83.500	75.200	95.600	311.300
İran	268.734	193.105	271.575	251.939	221.997
Arjantin	53.500	53.000	53.333	53.278	144.541
Tanzanya	100.427	110.176	106.906	105.837	107.640
İspanya	35.000	27.348	37.420	56.498	91.456
Bulgaristan	0.633	3.100	6.065	32.383	58.342
Yemen	61.035	48.828	47.459	46.891	51.902
İtalya	13.072	16.761	22.328	33.541	47.039
Cezayir	35.118	24.903	21.572	29.371	38.274
Fas	62.499	65.559	44.062	25.364	36.312
Suriye	27.392	27.400	27.400	27.400	27.400
Diğer	185.584	188.952	195.893	172.589	164.378
Dünya	13.622.809	11.233.907	11.275.110	14.737.783	17.207.840

Kaynak: FAO (07.09.2020)

Ek Tablo 3. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalat Miktarı (ton)

	2015	2016	2017	2018	2019
Pakistan	54.242	129.844	509.517	500.367	376.681
Hindistan	688.125	873.542	1.553.070	199.772	371.883
Bangladeş	294.226	178.149	195.046	237.713	223.717
B.A.E	112.023	117.103	166.886	131.046	89.189
Cezayir	58.666	65.189	76.944	83.216	69.014
Suudi Arabistan	55.486	55.404	63.261	63.589	60.786
İspanya	51.232	44.756	41.758	51.856	57.473
Birleşik Krallık	42.510	46.101	56.425	52.495	55.775
Kanada	9.063	23.634	41.480	35.957	54.631
A.B.D	47.120	58.450	62.454	65.517	42.673
Portekiz	7.935	11.038	17.279	23.151	41.565
Ürdün	33.258	29.876	37.712	38.506	29.021
Suriye	6.122	2.333	4.152	10.890	27.366
Nepal	14.016	10.465	22.341	26.290	24.557
İtalya	25.202	29.934	34.971	36.502	24.524
Sri Lanka	27.677	33.231	26.537	25.949	22.292
Serbest Bölgeler	0.712	0.879	1.577	1.422	20.583
İran	43.072	89.971	121.217	70.362	19.470
Almanya	7.198	8.949	9.925	14.397	13.302
Irak	10.971	15.610	22.297	46.083	13.260
Diğer	214.726	230.087	289.466	379.526	206.543
Dünya	1.803.582	2.054.545	3.354.315	2.094.606	1.844.305

Kaynak: Trade Map (07.09.2020)

Ek Tablo 4. Ülkelere Göre Dünya Nohut İthalat Değeri (1000 \$)

	2015	2016	2017	2018	2019
Hindistan	430.367	688.332	1310.745	127.869	203.613
Pakistan	34.609	116.073	448.893	335.717	195.334
Bangladeş	154.616	124.616	139.308	139.185	133.105
Cezayir	62.196	93.91	139.912	78.745	58.428
B.A.E	72.242	104.932	160.872	94.462	52.738
İspanya	50.006	56.118	62.896	60.759	51.532
Birleşik Krallık	34.319	43.160	60.130	51.275	46.086
Suudi Arabistan	40.928	54.548	63.524	50.843	42.160
A.B.D	34.07	53.229	60.163	63.936	39.231
Kanada	7.117	19.617	41.781	32.302	32.173
Portekiz	7.002	11.296	22.165	22.84	28.945
İtalya	21.488	30.525	46.653	39.767	18.363
Sri Lanka	23.687	30.093	32.642	22.704	17.351
Mısır	21.283	24.575	28.857	27.954	15.675
Suriye	4.210	2.840	5.780	8.225	15.212
Ürdün	24.365	27.900	43.383	31.029	14.714
Nepal	9.071	8.462	18.023	14.775	13.668
Almanya	8.399	12.72	16.084	18.498	13.659
İran	34.551	86.72	129.541	76.563	13.566
Diğer	198.458	242.901	423.866	460.585	199.186
Dünya	1.272.984	1832.567	3.255.218	1.758.033	1.204.739

Kaynak: Trade Map (07.09.2020)

Ek Tablo 5. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracatı (ton)

	2015	2016	2017	2018	2019
Rusya	288.317	239.079	147.444	134.102	467.113
Avustralya	1287.537	1332.939	1878.329	511.313	421.645
A.B.D	46.498	136.035	188.848	86.687	154.784
Kanada	113.746	137.053	154.564	85.414	129.920
Türkiye	22.474	22.976	23.287	117.413	127.429
Hindistan	187.726	121.201	86.988	256.916	123.493
Meksika	130.747	110.043	142.861	158.693	117.413
Tanzanya	51.865	27.756	23.834	41.147	111.103
Arjantin	64.425	127.653	165.300	140.484	106.752
Sudan	7.994	9.990	47.740	72.323	40.879
B.A.E	39.985	46.964	58.856	72.708	32.965
Etiyopya	41.947	64.557	72.286	51.469	32.225
Myanmar	15.052	17.492	38.860	117.030	31.022
Bulgaristan	1.326	5.151	13.578	6.325	21.507
Fransa	6.200	7.737	14.070	13.192	13.786
Özbekistan	0.000	0.000	10.513	6.061	10.143
Cibuti	0.096	0.074	0.129	0.432	9.618
Kazakistan	7.369	1.448	2.371	0.539	6.888
İran	30.617	8.715	7.572	48.716	6.702
İtalya	5.244	8.099	9.064	5.759	6.286
Diğer	54.288	72.770	87.675	82.645	62.379
Dünya	2.403.453	2.497.732	3.174.169	2.009.368	2.034.052

Kaynak: Trade Map (07.09.2020)

Ek Tablo 6. Ülkelere Göre Dünya Nohut İhracat Değeri (1000 \$)

	2015	2016	2017	2018	2019
Avustralya	775.953	948.664	1386.581	303.164	243.618
Rusya	136.420	170.138	132.790	66.188	165.283
Meksika	142.845	149.337	199.004	153.489	112.499
Hindistan	172.948	144.777	143.636	237.801	106.567
A.B.D	38.212	98.775	169.434	71.713	100.210
Kanada	75.565	115.235	154.327	69.710	83.161
Türkiye	20.600	31.269	35.085	102.693	76.188
Tanzanya	29.661	22.080	17.760	22.329	68.872
Arjantin	38.057	103.022	175.801	120.892	50.202
B.A.E	28.247	45.188	65.277	60.722	24.157
Sudan	5.747	11.086	32.669	40.485	23.343
Myanmar	13.443	24.376	33.084	101.142	20.467
Etiyopya	24.868	58.133	68.312	34.161	18.595
Özbekistan	0.000	0.000	10.977	6.208	13.625
Ukrayna	4.072	3.787	5.714	2.865	12.648
Bulgaristan	0.966	5.175	16.691	4.542	10.276
Fransa	4.243	6.724	14.308	12.481	10.103
İtalya	4.918	9.708	13.207	9.076	7.233
İspanya	1.788	4.873	13.409	8.916	5.959
Belçika	2.594	4.986	7.845	9.816	5.661
Diğer	69.193	76.818	87.254	134.810	53.231
Dünya	1.590.340	2.034.151	2.783.165	1.573.203	1.211.898

Kaynak: Trade Map (07.09.2020)

Ek Tablo 7. Dünya Nohut Üretici Fiyatları (\$/ton)

	2014	2015	2016	2017	2018
Lübnan			3642	3483	3642
Şili	1691	1694	2084	2862	2788
Kıbrıs	2294	1979	3872	2367	2632
Yunanistan	2826	2304	2408	2250	2358
Peru	1155	1257	1289	1500	1395
İspanya	728	653	680	1040	1383
İran	738	866	1330	1582	1313
İsrail	1090	772	1042	1139	1142
Türkiye	1066	958	1217	1495	994
Fas	1186	940	1039	1258	902
Meksika	673	678	619	949	831
Azerbaycan		1464	877	830	765
Bulgaristan					723
Bangladeş	624	566	901	900	707
Etiyopya	408	421	681	770	671
Kanada	449	426	652		617
A.B.D	593	633	635	661	476
Ürdün	479	597	468	611	404

Kaynak: FAO (07.09.2020)

Ek Tablo 8. İllere Göre Türkiye Nohut Ekim Alanları (da)

	2015	2016	2017	2018	2019
Kırşehir	161.164	202.011	343.403	532.518	606.715
Yozgat	194.598	178.718	268.186	418.776	600.985
Ankara	176.269	201.173	307.533	485.479	538.774
Kırıkkale	43.856	66.110	153.342	348.001	413.954
Konya	198.879	213.707	246.491	351.518	336.196
Adıyaman	92.260	85.220	107.140	274.064	326.157
Uşak	265.743	297.093	286.016	289.917	219.875
Karaman	215.507	216.450	227.430	232.908	208.377
Çorum	80.141	63.970	64.481	128.234	189.045
Diyarbakır	57.001	63.600	68.980	146.938	168.317
Mersin	224.170	238.796	230.660	174.026	113.447
Antalya	214.648	220.465	196.012	176.037	111.643
Gaziantep	88.628	90.390	87.000	86.001	95.095
Nevşehir	35.336	40.891	59.765	94.739	93.624
Kayseri	61.174	56.408	62.342	75.212	93.617
Kahramanmaraş	74.346	75.862	84.372	106.662	85.856
Kütahya	234.956	177.068	136.605	119.518	85.845
Şanlıurfa	10.643	9.900	11.034	15.671	83.213
Aksaray	81.185	80.200	69.100	83.909	78.509
Mardin	63.945	56.790	59.190	75.187	75.596
Diğer	1.018.593	960.467	884.017	928.844	681.111
Türkiye	3.593.042	3.595.289	3.953.099	5.144.159	5.205.951

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Ek Tablo 9. İllere Göre Türkiye Nohut Üretim Alanları (ton)

	2015	2016	2017	2018	2019
Kırşehir	26.962	32.385	46.243	65.952	70.813
Yozgat	22.510	20.798	28.418	53.319	68.614
Ankara	22.463	26.172	35.397	57.959	67.948
Adıyaman	16.303	15.572	16.766	46.059	47.565
Konya	29.747	32.139	34.586	48.845	46.858
Kırıkkale	6.949	9.626	20.113	46.697	44.582
Çorum	8.698	8.099	8.390	18.848	28.701
Karaman	29.358	23.416	30.599	27.607	26.342
Diyarbakır	10.110	13.295	13.110	24.104	26.285
Uşak	30.937	35.898	30.542	27.233	19.981
Gaziantep	14.675	4.280	13.114	13.164	15.171
Kahramanmaraş	10.070	8.481	11.346	16.514	12.612
Antalya	34.918	38.789	22.897	16.160	12.607
Mersin	27.131	26.557	27.127	20.143	12.235
Mardin	9.537	9.242	9.528	11.409	11.800
Kayseri	7.190	7.548	6.036	7.592	10.211
Nevşehir	3.205	4.574	5.538	9.957	8.251
Şanlıurfa	1.031	0.543	0.985	1.956	8.112
Kütahya	26.335	20.368	10.837	10.024	8.036
Aksaray	6.910	6.385	5.914	7.958	7.857
Diğer	114.961	110.833	92.514	98.500	75.419
Türkiye	460.000	455.000	470.000	630.000	630.000

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Ek Tablo 10. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalatı (ton)

	2015	2016	2017	2018	2019
Meksika	20.376	10.882	18.641	16.246	7.640
Hindistan	7.249	7.476	7.563	14.253	2.878
Etiyopya	69	-	2.324	5.994	1.892
İtalya	200	321	1.024	932	522
Azerbaycan	-	-	-	-	202
ABD	3.152	2.010	8.872	11.608	25
Lübnan	-	0	-	-	25
Belçika	-	-	-	-	20
Kanada	696	4.157	9.954	8.976	15
Bulgaristan	94	467	2.731	771	12
Hollanda	-	-	24	-	5
İran	230	-	43	170	1
Diğer	5.241	5.133	39.066	34.010	0
Genel Toplam	37.306	30.446	90.241	92.959	13.236

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Ek Tablo 11. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İthalat Değeri (1000 \$)

	2015	2016	2017	2018	2019
Meksika	24.916	15.523	34.801	26.765	8.055
Hindistan	8.740	9.252	13.557	17.279	2.555
Etiyopya	83	-	2.951	6.080	1.399
İtalya	209	423	1.651	1.297	445
Azerbaycan	-	-	-	-	169
Belçika	-	-	-	-	21
ABD	3.826	2.444	11.527	15.215	15
Kanada	947	5.001	12.967	11.757	12
Bulgaristan	113	627	3.983	1.003	10
Hollanda	-	-	44	-	9
İran	283	-	116	194	1
Diğer	6.292	6.597	49.154	39.022	0
Genel Toplam	45.410	39.867	130.751	118.613	12.707

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Ek Tablo 12. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracatı (ton)

	2015	2016	2017	2018	2019
Pakistan	-	2.737	98	16.234	24.959
Mersin Serbest Bölgesi	442	71	267	1.057	20.478
İran	1.050	91	786	8.210	13.723
Cezayir	592	565	1.614	8.140	8.226
Suriye	3.499	2.043	2.302	5.274	7.669
Suudi Arabistan	1.268	418	1.250	5.018	5.869
İtalya	564	911	929	3.978	4.352
İsrail	1.044	513	1.284	7.171	4.121
Lübnan	920	308	974	5.766	3.790
Almanya	970	1.203	1.499	3.109	3.747
Irak	1.286	3.514	2.811	17.265	3.170
Ürdün	1.645	880	863	8.761	2.951
Birleşik Krallık	1.404	842	1.626	1.974	2.839
Çin	2	-	-	899	2.732
Hindistan	996	2.442	520	145	2.636
Diğer	6.792	6.438	6.464	24.413	16.169
Genel Toplam	22.472	22.975	23.287	117.413	127.429

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Ek Tablo 13. Ülkelere Göre Türkiye Nohut İhracat Değeri (1000 \$)

	2015	2016	2017	2018	2019
Pakistan	-	3.689	138	10.451	13.305
İran	1.036	166	1.275	6.900	10.955
Mersin Serbest Bölgesi	386	76	426	1.380	8.586
Suriye	2.380	2.428	3.102	4.337	4.628
Cezayir	369	560	1.409	6.084	4.017
Almanya	1.226	2.049	2.677	3.800	3.299
Suudi Arabistan	1.092	546	1.629	3.619	3.210
İtalya	590	1.162	1.458	3.316	2.920
İsrail	832	638	1.870	5.233	2.381
Lübnan	895	458	1.250	4.870	2.295
Diğer	11.793	19.498	19.850	52.703	20.592
Genel Toplam	20.599	31.270	35.085	102.693	76.188

Kaynak: TÜİK (07.09.2020)

Kaynaklar

- Anonim. 2017 [http://www.millermagazine.com/dunya-kuru-fasulye nohut-pazari/.html](http://www.millermagazine.com/dunya-kuru-fasulye-nohut-pazari/.html)
- Anonim. 2020 <https://www.statpub.com/index.php/statistics>
- Encan G., Kaya M. ve Çiftçi C.Y., 2005. Nohutun Dünya ve Türkiye ekonomisindeki yeri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9(1): 19-29
- Eser. 1976. Nohut (*Cicer arietinum* L.)’ta Başlıca Bitki Özelliklerinin Kalıtım Değerleri : Bu Özellikler ile Bitki Verimi Arasındaki İlişkiler ve *Ascochyta rabiei* (*Pass .*)’ye Dayanıklılığın Kalıtımı . A . Ü . Ziraat Fakültesi Yayınları : 620 . 40 s .
- FAO.2020 <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>
- Reddy. M.V.. Singh. K.B..1984. Evaluation of a World Collection of Chickpea Germ Plasm Accessions for Resistance to *Ascochyta Blight* . *Plant Disease*.68:900-901. 33
- Reddy. M. V.. Kabbabeh . S .. 1985. Pathogenic Variability in *Ascochyta rabiei* (*Pass.*) Lab. in Syria and Lebanon. *Phytopath. Medit*.24: 265-266.
- Trade Map. 2020. <https://www.trademap.org/Index.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- TÜİK. 2020. Bitkisel Üretim İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001
- UBK. 2014. Ulusal Baklagil Konseyi. Baklagil Raporu www.ubk.org.tr
- UZUNÖZ. M.. 2009. Türkiye’de Baklagil Ürünlerinde İç Ticaret Hadleri. Gazi Osman Paşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. Tokat. 26(1): 29-37.

TEPGE YAYIN NO: 320
ISBN: 978-605-7599-47-6

© TEPGE
Her Hakkı Saklıdır.

2020

İletişim:
Tarım ve Orman Bakanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı, 06800,
Çankaya/ANKARA

Telefon: 0312 287 5833
Faks: 0312 287 5854

TEPGE'nin izni olmaksızın basılamaz, basılı veya elektronik materyal olarak çoğaltılamaz ve/veya dağıtılamaz.
Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı yapılabilir.
Yayın içerisindeki her türlü yorum ve değerlendirmeler yazara aittir ve Tarım ve Orman Bakanlığı ve TEPGE'nin görüşlerini yansıtmaz.